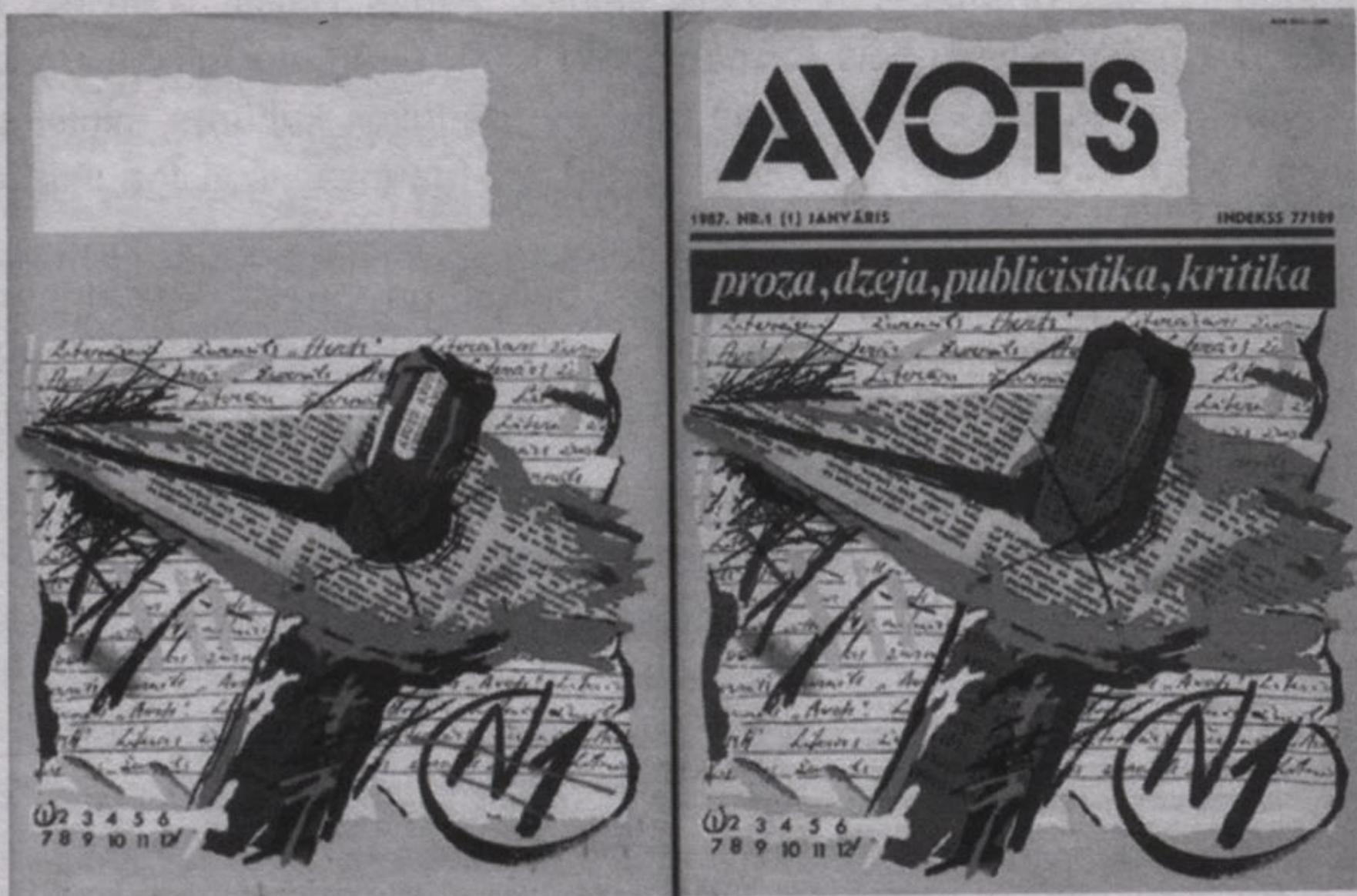

1987

PAULS BANKOVSKIS

Tikai daudz vēlāk es aptvēru, cik daudz noticis šajā vienā gadā. Visu šo notikumu jūras šalkoņa, manuprāt, iezīmēja patiesās 20. gadsimta beigas un 21. gadsimta sākumu.

Andra Brežes veidotais žurnāla "Avots" 1. numura vāks pirms (pa kreisi) un pēc labojumiem. Bailīga roka aizkrāsojusi divas sarkanās svītriņas, kas šķērso vieninieku (tajā laikā jau jebkuras divas sarkanās svītriņas atgādina sarkanbaltsarkano karogu). Pazudis arī baltums uz rakstāmspalvas/āmura kāta gala – citādi tas pārlietu atgādinājis fallu, savukārt spalva – sievietes kājas un gurnus. Lai šo divdomību novērstu, "gurni" piekrāsoti resnāki.

Tas notika togad, kad Tauriņš lielo piecstāvu māju pastkastītēs meta tās lapiņas. Tās esot bijušas pret krieviem. Tauriņš rakstījis, ka viņiem jābrauc prom. Lapiņas viņš sviedis tieši krievu dzīvokļu pastkastītēs. Vēl lapiņās bijis pieminēts, ka latvieši sargājuši Ļeņinu.

Neviens īsti nezināja, vai tā tiešām noticis. Tāpat nebija saprotams, kāda velna pēc tur bijusi pieminēta tā Ļeņina sargāšana. Taču tā runāja. Pašam Tauriņam pavaicāt vairs nevarēja. Viņš vienkārši vairs nenāca uz skolu. Bet vēl pēc kāda laika visi zināja, ka mūsu skolā viņš vairs nemācīsies. Un pilsētā vairs nedzīvos. Tauriņa ģimene pārcēlās uz citu vietu. Es nezinu, uz kurieni. Patiesībā mani tas diez ko neinteresēja.

Varbūt krietni vairāk par Tauriņa likteni manu iztēli nodarbināja Atis. Arī viņš mūsu skolā vairs nemācījās. Viņš bija vienīgais sarkanmataināis puika skolā. Un vienīgais ar vasaras raibumiem. Vēl viņam bija brilles. Un pirms vairākiem gadiem nodega viņu māja. Bet ne jau tāpēc viņš pazuda no mūsu skolas. Viņa ģimene pārcēlās dzīvot uz Ameriku. Un tas nu gan bija kaut kas. Bet tas notika krietni agrāk, 80. gadu sākumā.

Ja par Āta aizbraukšanu zināja visi, par Tauriņu un viņa lapiņām klīda tikai baumas. Neviena nebija neko nedz dzirdējis, nedz redzējis. Varbūt vienīgi skolas direktors, viņš mums mācīja arī ģeogrāfiju.

Droši vien tāpēc vienu no ģeogrāfijas stundām direktors veltīja tādai kā politinformācijai. Stāstīja, ka Latvijai, ja vien tā sadomātu atdalīties no PSRS, nebūtu ne mazāko izdzīvošanas iespēju. Mums neesot pašiem savu dabas resursu.

Kā, bet daudzām citām valstīm arī nav, iebilda Roberts no pēdējā sola. Direktora caurspīdīgais, organiskā stikla obeliskam līdzīgais rādāmkociņš pret galda virsmu klaudzēja arvien skaļāk un skaļāk. Tas viņam bija tāds ieradums – balstīties uz

rādāmkociņa kā uz maza spieķa. Kolīdz viņš tam uzgūlās ar pietiekamu spēku, kociņa gals pa pulēto galda virsmu aizslīdēja sāņus un direktors sazvērojās. Tad izslējās taisns un atbalstījās no jauna. Un runāja un runāja.

Roberts vispār bija nemiera gars. Viņš grasījās 18. novembrī braukt uz Rīgu. Un mājās pats taisīja sarkanbaltsarkano karogu. Mammai nospēris palagu. Sarkano krāsošot ar gruntēni. Gruntene bija tāda sarkanbrūna krāsa, to izmantoja metāla priekšmetu gruntēšanai pirms krāsošanas. Es vaicāju, vai viņš maz zina, ka vidējā, baltā svītra ir šaurāka par abām sarkanajām.

Kā tu to zini? viņš prasīja. Es biju redzējis filmā par buržuāziskās Latvijas dzīvi. Filmā "Akmeņainais ceļš". Un biju dzirdējis pieaugušo runas par dažādās vietās it kā manītiem sarkanbaltsarkaniem karodziņiem, kurus likts aizkrāsot. Kas tos tur manījis un kas licis aizkrāsot, nevarēja saprast. Vārdā neviens netika saukts. Uz ansambļa "Ornaments" skaņuplates vāka bija uzzīmēts tāds vīriņš ar svītrainu šallīti. Un šallīte esot sarkanbaltsarkanā karoga krāsās. Un plate esot gandrīz aizliegta. Bet tās bija tikai tādas runas. Es nelauzīju galvu par to, vai kaut kur kāds ar to visu patiesi nodarbojas. Piemēram, redaktors saskata pārāk divdomīgas detaļas Andra Brežes zīmējumā uz žurnāla "Avots" pirmā numura vāka un pašrocīgi ķeras pie to aizkrāsošanas. Par daudz ko man nebija ne jausmas. Tolaik es pat uz Rīgu viens pats vēl nebiju braucis.

Roberts gan bija. Reiz viņi aizbrauca abi ar Valdi un aizgāja pie Rīgas friziera. Skolā atgriezās divi panki. Aizmugurē no pagarajiem matiem pāri bija palikusi tikai tieva astīte. Uz pieres mati bija sakasīti un izbalināti. Matemātikas skolotāja bija stāvās šausmās. Tāda frizūra skolniekam neesot piemērota. Lai tūdaļ pat visu griežot nost. Skaidrs, ka Valdis un Roberts neko negrieza. Viņiem bija rūtainas bikses, banānenes. Roberts valkāja šauras melnas saulesbrilles jeb kaķenes. Un

tas vien jau nozīmēja, ka viņi, visticamāk, ir narkomāni.

Patiesībā arī nevienu īstu narkomānu tajā laikā es vēl nebiju saticis. Šķiet, ka tuvējā apkārtnē neviens narkomāns nedzīvoja. Taču žurnālā "Liesma" par tādām lietām rakstīja. Tur turpinājumos varēja lasīt Radeka Jona romānu "Memento" – stāstu par čehu narkomāniem. Un vēl visu ko par seksu. Tur drukāja Edgara Ozoliņa zīmētās seksta pozas, tās, kas bija domātas Jāņa Zālīša grāmatai "Mīlestības vārdā" un aizliegtas. Un vispār visādas tumšas lietas nāca gaismā – avīzēs rakstīja par taksometru šoferu slepkavībām, par viltotu džinsu un kurpju ražotājiem un par izvarošanu pašā Rīgas centrā, kafejnīcas "Lācītis" pagalmā. "Padomju Jaunatnē" parādījās raksts par pretvalstiski noskaņotu mācītāju sazvērestību – daži no viņiem bija nodarbojušies pat ar karatē. Vēstures skolotāja stāstīja, ka daži no mūsu skolas arī esot manīti ejam baznīcā. Vārdā es nevienu nesaukšu, viņa daudznozīmīgi sacīja. Viņi baznīcā "visādi tur daroties", un tā nu gan nevajagot. Taču daudz vairāk par "darīšanos" baznīcā mani interesēja "Liesmā" lasāmie un bezgala vilinošie pedagoga Andreja Dripes ceļojumu apraksti par Rietumberlīnē pieredzētajām kapitālistiskās pasaules baismām.

Tas viss manu un pārējo skolas puiku iztēli nodarbināja ne mazāk par nacionāliem ideāliem, ierakstiem meiteņu atmiņu kladēs vai jautājumu un atbilžu klažu izgatavošanu. Jautājumu un atbilžu kladēs bija vesela virkne ar standarta jautājumiem – piemēram, kura meitene tev patīk. Lappuses ar atbildēm tika aizlocītas un pat aizlīmētas. Skaitījās, ka atbildes pieejamas tikai klades īpašniekam, taču informācija vienmēr noplūda, un visi ātri vien uzzināja, kurš kuram patīk un kurš nepatīk.

Un tad vēl žurnāls "Avots" – tas vispār izskatījās kā ievests no citas pasaules. Mani vecāki bija neizpratnē – kāpēc tam tāds saķēpāts vāks, vai tik ar to nav noticis

kāds negadījums. Mani mazāk satrauca tā izskats, vairāk nodarbināja saturs.

Ainars Mielavs rakstīja par "U2", Bono un dziesmu "*With or Without You*", Valdis Birkavs aprakstīja šausmas, kas padomju valstī gāžas iekšā kopā ar amerikāņu videofilmām – žurnālā bija pat ielikta bildīte no filmas "Teksasas motorzāģa slaktiņš".

Televīzijā raidījumā "Videoritmi" Ābrams Kļockins, Artēmijs Troickis un Daiga Mazvērsīte gari un plaši sprieda, kas tad īsti ir videoklips. Arvīds Mūrnieks radio raidījumā "Būsim pazīstami" savā zem spilvena palīduša cilvēka balsī, kā to nodēvēja kāda aizgrābta klausītāja, stāstīja par ārzemju popmūzikas jaunumiem. Aldis Ermanbriks raidījuma "Varavīksne" noslēgumā allaž atkārtoja to iepriekšējā raidījuma dziesmu, par kuru skatītāji bija iesūtījuši visvairāk vēstuļu. Jānis Šipkevics īpašā raidījumā par nelāgākajām tendencēm Rietumu popmūzikā pamanījās parādīt gabaliņu no "*Sigue Sigue Sputnik*" videoklipa.

Un tikai daudz vēlāk es aptvēru, cik daudz noticis šajā vienā gadā un cik tīras un asas sajūtas šajā gadā dzimušas. laikā, kad padomju armija vēl vienmēr karoja Afganistānā, bet 14.jūnijā organizācijas "Helsinki-86" dalībnieki nolika ziedus pie Brīvības pieminekļa. Laikā, kad dzejnieks Imants Ziedonis vēl vienmēr rīkoja dižkoku glābšanas talkas. Tajās piedalījās mans brālis Pēteris, pāris reižu aizbrauca arī tēvs. Jā, pareizi, arī grupa "Jauns mēness" tika dibināta tieši tajā gadā.

Visu šo notikumu jūras šalkoņa, manuprāt, iezīmēja patiesās 20. gadsimta beigas un 21. gadsimta sākumu. Un pavisam personiski, atbalsojoties manī kā tukšā gliemežvākā – brīdi, kad es pats kļuvu par to, kas nu esmu.

Paskatieties enciklopēdijās. Togad nomira Endijs Vorhols. Cietumā pakārās Rudolfs Hess. Josifam Brodskim tika piešķirta Nobela prēmija. Traģiski gāja bojā Klāvs Elsbergs. No izsūtījuma Gorkijā atļauts atgriezties Andrejam Saharovam.

Nevadas tuksnesī vēl vienmēr izmēģināja atomieročus. ASV jau rosījās Unabombers. Tika tiesāts par Lionas miesnieku sauktais Klauss Barbjē. 28.maijā Matias Rusts ar mazu lidmašīnīti nolaidās Maskavas Sarkanajā laukumā. Vēl vienmēr turpinājās Irānas-Irākas karš. PSRS dibināja pirmos kooperatīvus, Mihails Gorbačovs paziņoja, ka līdz 1991.gadam jāpaveic ekonomikas pārbūve. Padomju diplomāti pirmoreiz kopš 1967.gada viesojas Izraēlā. Iznāca Alberta Bela romāns "Cilvēki laivās". ASV aptiekās beidzot parādījās Prozaks. Sākās Lamanša tuneļa rakšana. Iznāca "Pink Floyd" albums "A Momentary Lapse of Reason", "The Sisters of Mercy" albums "Floodland" un "U2" "The Joshua Tree". Tajā gadā Latvijā tika reģistrēts pirmais HIV vīrusa upuris. Un žurnāls "Zvaigzne" tiražēja aizdomas, ka AIDS patiesībā ir ASV slepenajās laboratorijās mākslīgi radīta slimība.

Skolas diskotēkās un tāpat vien skanēja kasetēs un lentās no radiopārraides "Būsim pazīstami atbalsis" ierakstītas dziesmas. Robija Nevila "C'est La Vie", Samantas Foksas "Touch Me", Pītera Geibriela "Big Time", "Europe" – "The Final Countdown", "Genesis" – "Tonight, Tonight, Tonight", Vitnijas Hjūstones "I Wanna Dance With Somebody (who loves me)", Džordža Maikla "I Want Your Sex", Pola Saimona "You Can Call Me Al", Suzannes Vegas "Luka", "Whitesnake" – "Here I Go Again", Belindas Kārlailas "Heaven Is A Place On Earth" un "Midnight Oil" – "Beds Are Burning". Un vēl pavisam nesen žurnālā "Liesma" bija rakstīts, ka Saulkrastu diskotēkā spēlētas mūsu jauniešiem nepiemērotas Rietumu dziesmas, piemēram, grupas "Eurythmics" skaņdarbs "Sex Crime".

Līdz pirmajai ārstu komisijai, kas noteiks, vai esmu derīgs dienestam padomju armijā, bija atlicis viens gads. Pēc gada mamma pirmoreiz mūžā izbrauca uz ārzemēm – viņa devās uz Zviedriju ciemos pie tēva, kuru nebija sastapusi 44 gadus. Pēc gada žurnālā "Avots" turpinājumos sāka drukāt Džordža Orvela "Dzīvnieku fermu".

Pēteris no Rīgas man veda plakātus – tolaik vispār bija kaut kāda plakātu mākslas mānija. Uz Ļeņina un Kirova ielas stūra taču bija pat plakātu veikals. Līdzās no poļu žurnāliem izgrieztām popmūziķu bildītēm uz manas istabas sienām bija salīmēti Jura Dimitera, Miervalža Poļa, Georga Šēnberga, Jura Putrāma plakāti. Kad aprūkās vietas pie sienām, līmēju uz griestiem.

Tajā gadā sākās protesti pret metro celtniecību Rīgā. Un notika Mākslas dienas. Ar Kristapa Ģelža un Aijas Zariņas instalācijām, ar Oļega Tillberga, Sarmītes Māliņas un Sergeja Davidova akciju "Būri". Māksla iekļuva pat stacijas tunelī. Zinību namā jeb Planetārijā notika NSRD Aptuvenās mākslas izstāde, Hardijs Lediņš sludināja binokulārās dejas, bet pa Rīgas centru pastaigājās Miervalža Poļa Bronzas cilvēks.

Kaut kas no tā visa līdz manai apziņai nonāca, taču es tikai brīnījos un bolījos. Un, būdams viens no labākajiem zīmētājiem klasē, apmeklēju mākslinieciskās stikla apstrādes pulciņu skolas pagrabā. Mufeļa krāsniņā kausēju uz parastām vannas istabas flīzītēm saliktus krāsainus stikliņus un meitenei no septītās klases mēģināju darīt zināmu, ka viņa man patīk. Un diskotēkā centos sadūšoties uzlūgt viņu uz deju.

Tajā gadā skolas sporta zālē Jānis mani mēģināja pierunāt tomēr stāties komjaunatnē. Viņš bija iestājies. Starpbrīdī tāds apjucis pienāca klāt un teica – varbūt tomēr ir vērts. Tas tev vēlāk noderēs. Armijā, piemēram. Atbildēju, ka vēl padomāšu. Tieši to pašu pirms tam biju sacījis klases audzinātājam. Droši vien tāpēc viņa bija lūgusi Jāni ar mani parunāt.

Bet Roberts 18. novembrī gatavojās braukt uz Rīgu un ar paštaisītu karogu iet pie Brīvības pieminekļa.

Es pat īsti nezināju, ar ko iezīmīga šī diena. Man bija tikai neskaidra nojausma,

ka tai kāda saistība ar Ulmaņa laikiem. Un to karogu. Ar laikiem pirms padomju laika. Ar tā laika himnu "Dievs, svētī Latviju!". Vēl daži skolā apgalvoja, ka esot arī tāda dziesma: "Lai dzīvo Kārlis Ulmanis un ģenerālis Balodis". Tādu gan es nezināju.

Ļaujoties gaisā jaušamajam noskaņojumam, piezīmju kladē zīmēju pretvalstiskus zīmējumus. Nē, patiesībā es pat nedomāju, ka tie ir pretvalstiski. Vienkārši zīmēju. Viens no tiem izskatījās aptuveni tā:

Zābaks, protams, simbolizēja Krieviju. Par to, kas varētu būt tas mazais knariņš, es īpaši nedomāju.

Reizi gadā piezīmju klades bija jānodod. Skolotājas tās savāca un pārbaudīja, cik cītīgi esam pierakstījuši viņu stāstīto. Klades pēdējās lappusēs sazīmēto tobrīd jau biju aizmirsis. Tā bija krievu valodas klade.

Savus zīmējumus ieraudzīju jau mājās. Izplēstus. Atdotus tēvam. Uz galda. Tēvs tos rūpīgi atlocīja un izgludināja. Un teica, lai kladēs tādus nekad vairs nezīmējot. Viņš runāja tādā pavisam klusā balsī. Un es sapratu, ka laikam jau tas ir ļoti nopietni.

Jā, es sacīju, nezīmēšu.

Dīvainā kārtā par maniem zīmējumiem bija informēts arī stikla pulciņa vadītājs, zīmēšanas skolotājs. Arī viņš piekodināja tā vairs nedarīt. Viņam esot prasīts, vai tikai es tos neesot zīmējis viņa pulciņa nodarbību laikā. Jo arī tas Tauriņš bija nācis mūsu pulciņā. Un visi zina, kas notika pēc tam.

Taču Roberts gatavoja karogu. Lai gan labi zināja, ka tas var beigties pagalam slikti. Iešana pie Brīvības pieminekļa. Un vēl ar karogu. Tur noteikti būs miliči. Tāpat kā 23. augustā. To taču rādīja pat pa televizoru. Un runāja tas žurnālists. Kā viņu sauca? Inkēns kaut kāds? Vēstures skolotāja nosodoši purināja galvu. Viss bija aplami. I rādītais, i žurnālista runātais. Tā vienkārši nedrīkst, viņa teica.

Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas birojā nolēma uzlikt par pienākumu partijas Rīgas pilsētas komitejai un Rīgas pilsētas partijas rajonu komitejām rūpīgi izanalizēt mācības, ko devuši šā gada 23. augusta notikumi pie Brīvības pieminekļa. Un veikt nepieciešamo izskaidrošanas un profilakses darbu strādājošo kolektīvos, mācību iestādēs un cilvēku dzīves vietās, apspriežot konkrēto dalībnieku pretsabiedrisko rīcību šajā akcijā, kam bija nacionālistiska, pretpadomju nokrāsa.

Tomēr visi bija redzējuši, visi dzirdējuši. Tos dzeltenos autobusus, kas visapkārt piemineklim rūca un pūta gaisā melnus dūmus. Lai traucētu nacionālistu un pretvalstiski noskaņotu elementu saujiņas pulcēšanos.

Par saujiņu to dēvēja vēl labu laiku.

Tā nav nekāda saujiņa, Roberts skolotājam iebilda. Bet tas jau bija vēlāk. Viņš pat

bija no "Padomju Jaunatnes" izgriezis fotogrāfiju ar ļaudīm strēlnieku laukumā. Un rūpīgi saskaitījis, ik galviņu apvelkot ar zilu pildspalvu.

Bet vispirms vēl bija jāsagaida tas 18. novembris.

7. novembra vakarā es tēvam palīdzēju noņemt karogus – padomju Latvijas sarkanos ar zili baltiem vilnīšiem. Viens no tēva darba pienākumiem bija valsts svētkos izkarināt karogus pie "Lauktechnikas" daudzdzīvokļu mājām. Man patika iet viņam talkā. Mēs gājām pa tumsu. "Lauktechnikas" centrā pie mehāniskajām darbnīcām bija uzstādīta elektriskā loka spuldze, taču tas spožums līdz namu pagalmiem netika. Man līdzī bija kabatas baterija. Karogus saritinājām un pārmetuši pār plecu nesām uz kantora pagrabu. Dažkārt satikām pa kādam vēlīnam gājējam. Un es jutos bezgala pieaudzis un svarīgs.

#

Kad nākamajā dienā pēc 18.novembra – tā bija ceturtdiena – atnācām uz skolu un vaicājām Robertam, kā gājis, viņš atzinās, ka nav nekur aizbraucis. Mamma esot atņēmusi gan paštaisīto Latvijas karogu, gan bikses. Un tā nu viņš nav ticis laukā pat no mājas.

###

1987. gadā raksta autoram bija 15 gadu.